

LIDIA GIBADŁO

ORCID: 0000-0003-3332-9817

NIEMCY: W POSZUKIWANIU NOWEGO *MODUS OPERANDI*

W 1989 r. i 1990 r. doszło do dwóch kluczowych wydarzeń dla historii współczesnych Niemiec: upadku muru berlińskiego i ich zjednoczenia. Trzydzieści lat później Republika Federalna Niemiec mierzy się z nowymi wyznacznymi w polityce wewnętrznej i zagranicznej. Słabnąca pozycja Chrześcijańskiej Unii Demokratycznej (CDU) oraz Socjaldemokratycznej Partii Niemiec (SPD), ugrupowań dominujących na niemieckiej scenie politycznej od 1949 r., sygnalizuje zmianę systemu partyjnego RFN. Równocześnie coraz ważniejszą rolę w kształtowaniu preferencji wyborczych odgrywają sprawy ochrony środowiska i walki ze zmianami klimatu.

Niemiecka polityka zagraniczna stopniowo dostosowuje się do nowych realiów, w których postępującej globalizacji towarzyszy rosnąca rywalizacja mocarstw globalnych i regionalnych. Do najważniejszych wyzwań należy ochrona multilateralizmu w stosunkach międzynarodowych, pogodzenie interesów gospodarczych i bezpieczeństwa w relacjach z Chinami i Rosją, a także utrzymanie sojuszu z USA i Francją mimo wielu dzielących ich z Niemcami rozbieżności. Znalezienie na nie odpowiedzi jest tym bardziej zasadne, że RFN stopniowo zmierza do końca kolejnego okresu w swojej historii – trwających od 2005 r. rządów kanclerz Angeli Merkel.

POLITYKA WEWNĘTRZNA – MIĘDZY KRYZYSEM *VOLKSPARTEIEN* A OCHRONĄ KLIMATU

W 2019 r. głównymi barometrami sytuacji politycznej w RFN były majowe wybory do Parlamentu Europejskiego oraz jesienne wybory do landtagów Brandenburgii, Saksonii i Turyngii. Były one jednocześnie kontynuacją cyklu wyborczego rozpoczętego w październiku 2018 r. wyborami do parlamentu krajowego Bawarii. Ich wyniki z 2019 r. potwierdziły tendencje obserwowane na niemieckiej scenie politycznej od wyborów do Bundestagu z 2017 r.

Wyniki wyborów z 2019 r. wskazywały na dalsze słabnięcie pozycji dwóch największych niemieckich partii politycznych. Zarówno CDU/CSU, jak i SPD odnotowały znaczne straty podczas wyborów landowych i wprowadziły mniejszą liczbę przedstawicieli do Parlamentu Europejskiego niż w 2014 r. O odpływie elektoratu chadeków i socjaldemokratów decydują trzy główne czynniki. Pierwszym

Tabela 1
Wyniki partii zasiadających w Bundestagu w wyborach do parlamentów krajowych i Parlamentu Europejskiego w latach 2018–2019

Data	Land/Parlament Europejski	Rezultat (porównanie z poprzednimi wyborami, punkty procentowe)
14 października 2018 r.	Bawaria	CSU 37,2 (-10,4) Zieloni 17,6 (+9) AfD 10,2 (+10,2) SPD 9,7 (-10,9) FDP 5,1 (+1,8) Die Linke 3,2 (+1,1)
28 października 2018 r.	Hesja	CDU 27 (-11,3) Zieloni 19,8 (+8,7) SPD 19,8 (-10,9) AfD 13,1 (+9) FDP 7,5 (+2,5) Die Linke 6,3 (+1,1)
26 maja 2019 r.	Brema	CDU 26,7 (+4,3) SPD 24,9 (-7,9) Zieloni 17,4 (+2,3) Die Linke 11,3 (+1,8) AfD 6,1 (+0,6) FDP 5,9 (-0,7)
26 maja 2019 r.	Parlament Europejski	CDU/CSU 28,9 (-6,4) Zieloni 20,5 (+9,8) SPD 15,8 (-11,5) AfD 11 (+3,9) Die Linke 5,5 (-1,9) FDP 5,4 (+2)
1 września 2019 r.	Brandenburgia	SPD 26,2 (-5,7) AfD 23,5 (+11,3) CDU 15,6 (-7,4) Zieloni 10,8 (+4,6) Die Linke 10,7 (-7,9) FDP 4,1 (+2,6)
1 września 2019 r.	Saksonia	CDU 32,1 (-7,3) AfD 27,5 (+17,8) Die Linke 10,4 (-8,5) Zieloni 8,6 (+2,9) SPD 7,7 (-4,6) FDP 4,5 (+0,7)
27 października 2019 r.	Turyngia	Die Linke 31 (+2,8) AfD 23,5 (+12,8) CDU 27,1 (-11,8) SPD 8,2 (-4,2) Zieloni 5,2 (-0,5) FDP 5 (+2,5)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: wahl.tagesschau.de, dostępne na stronie <https://wahl.tagesschau.de/wahlen/2019-10-27-LT-DE-TH/index.shtml> (dostęp: 18.01.2020).

jest kryzys modelu tzw. partii ogólnospołecznych (niem. *Volksparteien*¹), do których zaliczane są CDU/CSU i SPD. Jest on pokłosiem przeobrażeń niemieckiego społeczeństwa na przełomie XX i XXI w. Chodzi przede wszystkim o jego indywidualizację oraz słabnące zaufanie dla instytucji publicznych i partii politycznych, co podważyło zdolność obu centrowych partii do integrowania różnych środowisk. Spadek popularności CDU/CSU i SPD to także konsekwencja niskiego poziomu satysfakcji z prac rządu wielkiej koalicji². Wobec kolejnych porażek wyborczych i odpływu poparcia w kierunku partii opozycyjnych CDU/CSU i SPD były w coraz mniejszym stopniu gotowe na ustępstwa wobec współkoalicjanta. Efektem były wielomiesięczne negocjacje dotyczące trzech najważniejszych ustaw: o rencie podstawowej, migracji pracowników zagranicznych oraz ochronie klimatu³.

Wieloletnie współtworzenie koalicji doprowadziło również do „zatarcia partyjnej tożsamości” obu partii⁴. Od 2005 r., gdy CDU/CSU wygrały wybory do Bundestagu, jedynie w latach 2009–2013 chadecy i socjaldemokraci nie zawiązali koalicji⁵. Efektem było zachwianie dotychczasowego modelu niemieckiej sceny politycznej, w której największa partia centroprawicowa i centrolewicowa tworzyły dla siebie przeciwwagę. Choć przejście przez kolejne rządy Angeli Merkel takich haseł jak rezygnacja z obowiązkowej służby wojskowej, decyzja o wygaszeniu elektrowni jądrowych, a także działania podczas kryzysu uchodźczego w 2015 r. pozwoliły chadekom pozyskać wyborców centrolewicowych, to jednocześnie prowadziły do stopniowego odpływu prawicowego elektoratu. Dlatego celem nowej przewodniczącej CDU Annegret Kramp-Karrenbauer (AKK) było odświeżenie konserwatywno-liberalnego profilu partii. Zapowiedzi rewizji dotychczasowej polityki migracyjnej, sprzeciw wobec wprowadzenia podatku od emisji CO₂ oraz publikacja w marcu 2019 r. konserwatywno-liberalnej wizji integracji europejskiej jako

¹ Do cech charakteryzujących ten model partii zalicza się: duży potencjał integracyjny i szeroką ofertę programową kierowaną do różnych grup wyborców przy zachowaniu specyficznego profilu partii, szeroką bazę członkowską i znaczące poparcie wyborców (nawet powyżej 40%), silne zaplecze i zdolności do samodzielnego sprawowania władzy, duży potencjał koalicyjny, posiadanie silnej podpory w swoim tradycyjnym zapleczu (środowiskach katolickich w CDU/CSU i związkach zawodowych w wypadku SPD), za: P. Kubiak, „Koniec dominacji wielkich partii? System partyjny RFN po zjednoczeniu. Bilans 25 lat”, w: J. Ciesielska-Klikowska, E. Kuczyński (red.), *25 lat niemieckiego zjednoczenia. Bilans ćwierćwiecza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017, s. 31–32.

² Według badań instytutu Infratest Dimap 63% ankietowanych nie jest zadowolonych z pracy rządu, a 35% ocenia ją pozytywnie, za: ARD-DeutschlandTREND, styczeń 2020, <https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2020/januar/> (dostęp: 19.01.2020). Jednocześnie według raportu instytutu Bertelsmanna opublikowanego 18 miesięcy po utworzeniu koalicji CDU/CSU-SPD rząd wprowadził 48% z zapowiedzianych reform, a 13% wciąż przechodzi przez proces legislacyjny, zob. R. Vehrkamp, „Besser als ihr Ruf? »GroKo« setzt ihre Versprechen zügig um”, Bertelsmann Stiftung, 30 września 2019 r., s. 11, https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/ZD_Studie_Besser_als_ihr_Ruf.pdf (dostęp: 19.01.2020).

³ S. Detjen, „GroKo 2020. Politische Normalität und Stabilität – zumindest oberflächlich”, Deutschlandfunk, 29 grudnia 2019 r., https://www.deutschlandfunk.de/groko-2020-politische-normalitaet-und-stabilitaet-zumindest.720.de.html?dram:article_id=466771 (dostęp: 19.01.2020).

⁴ J. Käppner, „Die verwischten Identitäten der Volksparteien”, *Süddeutsche Zeitung*, 1 listopada 2019 r., <https://www.sueddeutsche.de/politik/volksparteien-krise-cdu-csu-afd-gruene-1.4663979-2> (dostęp 19.01.2020).

⁵ W kadencji 2009–2013 CDU/CSU zbudowały koalicję FDP.

alternatywy wobec propozycji prezydenta Francji Emmanuela Macrona nie przyniosły jednak rezultatu w postaci wysokich wyników wyborczych oraz wyraźnego wzrostu poparcia w sondażach⁶. W przypadku SPD problemem jest utrata wiarygodności wśród lewicowych wyborców po wieloletnim współzrządzeniu z chadekami, którzy przyjmując wybrane hasła socjalne, odebrali SPD część elektoratu. Ponadto partia traciła wizerunek ugrupowania reprezentującego najuboższe grupy społeczne oraz pracowników fizycznych. Próbą zatrzymania spadających wyników, a zarazem odzyskania lewicowego elektoratu, było ogłoszenie w lutym 2019 r. koncepcji „Państwo socjalne 2025”. Podobnie jak w przypadku CDU, zabiegi te nie pomogły jednak w odbudowie poparcia⁷.

Obie partie w 2019 r. musiały mierzyć się także ze słabością przywództwa. Pozycję AKK, od grudnia 2018 r. nowej przewodniczącej chadeków, osłabiały niesatysfakcjonujące wyniki partii w wyborach do PE i na wschodzie RFN. Próbą wzmocnienia jej autorytetu w CDU było wejście do rządu Angeli Merkel. W lipcu 2019 r. AKK zastąpiła na stanowisku minister obrony Ursulę von der Leyen, która została wybrana na przewodniczącą Komisji Europejskiej. Liderka chadeków pozostaje jednak wciąż w gronie najmniej popularnych niemieckich polityków⁸. W SPD porażka w wyborach do Parlamentu Europejskiego przesądziła o rezygnacji Andrei Nahles z funkcji przewodniczącej. Podczas kongresu partii w grudniu 2019 r. na to stanowisko zostali wybrani deputowana do Bundestagu Saskia Esken oraz były minister finansów Nadrenii Północnej-Westfalii Norbert Walter-Borjans⁹.

Na spadku popularności partii rządzących skorzystały dwa ugrupowania. Pierwszym z nich byli Zieloni. Potwierdza to zdobycie drugiego miejsca w wyborach do Parlamentu Europejskiego oraz sondaże opinii publicznej utrzymujące się na poziomie powyżej 20%. Problemem dla partii pozostaje jednak wciąż mała liczba członków oraz niskie poparcie w landach byłej NRD. W Saksonii i Brandenburgii Zieloni weszli co prawda w skład koalicji w rządach landowych, ale ich wyborcze zyski w porównaniu z rezultatami z wyborów w Bawarii, Hesji czy do Parlamentu Europejskiego są niskie. W wyborach w Turyngii Zieloni po raz pierwszy od 2018 r. zanotowali odpływ wyborców¹⁰.

Kolejnym beneficjentem osłabienia partii rządzących była Alternatywa dla Niemiec (AfD). Partia udowodniła, że nie powtórzy losu poprzednich ugrupowań, które próbowały bez skutku zakotwiczyć się na niemieckiej scenie politycznej po 1989 r. W 2019 r. AfD udało się zwiększyć reprezentację w Parlamencie Europejskim i wprowadzić posłów do wszystkich landtagów. Jej największym sukcesem

⁶ L. Gibadło, „Niemiecka chadecja po wyborach do Parlamentu Europejskiego”, *Biuletyn PISM*, 22 lipca 2019 r., nr 93.

⁷ Eadem, „Kryzys i perspektywy Socjaldemokratycznej Partii Niemiec”, *Biuletyn PISM*, 24 maja 2019 r., nr 34.

⁸ W listopadzie 2019 r. zadowolenie z jej pracy deklarowało 13% ankietowanych, zob. Deutschland-Trend, Infratest Dimap, listopad 2019 r., <https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2019/november/> (dostęp: 19.01.2020).

⁹ L. Gibadło, „Zwycięstwo lewicowych kandydatów w wyborach na przewodniczących SPD”, *Komentarz PISM*, 3 grudnia 2019 r., nr 65.

¹⁰ Eadem, „Wyzwania dla niemieckich Zielonych”, *Biuletyn PISM*, 12 marca 2019 r., nr 34.

okazały się jednak jesienne wybory w krajach związkowych na wschodzie RFN, w których zdobyła drugie pod względem wielkości poparcie oraz przydomek „nowej partii Niemiec wschodnich”¹¹. Sukcesy w wyborach w Turynгии, Saksonii i Brandenburgii umocniły również radykalne wewnątrzpartyjne ugrupowanie Der Flügel, pozwalając jego przedstawicielom w większym stopniu wpływać na programowy kierunek ugrupowania¹².

Nowym punktem odniesienia w niemieckiej debacie publicznej stała się w 2019 r. ochrona klimatu. Dla 48% Niemców był to najważniejszy temat determinujący ich preferencje wyborcze podczas wyborów do Parlamentu Europejskiego¹³. Symbolem wzrostu jego znaczenia była popularność ruchu Fridays for Future, mobilizującego tysiące młodych ludzi do udziału w demonstracjach, w których domagali się od rządu RFN większego zaangażowania na rzecz ochrony klimatu. Uczestnictwo w protestach głównie młodzieży szkolnej było tym ważniejsze, że są to przyszli wyborcy, których wpływ na niemiecką politykę będzie rósł wraz ze zmianą pokoleniową¹⁴.

POLITYKA ZAGRANICZNA I BEZPIECZEŃSTWA

RFN kontynuowała w 2019 r. wypracowywanie nowej, dwutorowej taktyki działania, która ma stanowić odpowiedź na erozję liberalnego porządku międzynarodowego. Po pierwsze, podczas Monachijskiej Konferencji Bezpieczeństwa w lutym 2019 r. kanclerz Merkel wysłała wyraźny sygnał, że Niemcy będą w maksymalnym stopniu chronić ład w coraz większym stopniu podważany przez globalne mocarstwa¹⁵. W realizacji tego celu ma pomóc Sojusz na rzecz Multilateralizmu, powołany w kwietniu 2019 r. przez RFN wspólnie z Francją podczas wspólnego niemiecko-francuskiego przewodnictwa w Radzie Bezpieczeństwa ONZ¹⁶. Po

¹¹ K. Frymark, „Alternatywa dla wschodnich Niemiec. Saksonia i Brandenburgia przed wyborami landowymi”, *Komentarze OSW*, 28 sierpnia 2019 r.

¹² L. Gibadło, „Wybory w Saksonii i Brandenburgii. Trudne zwycięstwo CDU i SPD”, *Komentarz PISM*, 2 września 2019 r., nr 45.

¹³ Europawahl 2019 Deutschland, Infratest Dimap 2019, <https://wahl.tagesschau.de/wahlen/2019-05-26-EP-DE/index.shtml> (dostęp: 20.01.2020).

¹⁴ Jedyńie 20 września 2019 r., w dniu prezentacji przez rząd pakietu klimatycznego, w protestach zorganizowanych w ponad 500 miejscach na terenie całej RFN wzięło udział 1,4 mln osób, zob. S. Amelang, R. Clermont, „Massive Fridays for Future climate protests keep pressure on German govt”, *Clean Energy Wire*, 20 września 2020 r., <https://www.cleanenergywire.org/news/massive-fridays-future-climate-protests-keep-pressure-german-govt> (dostęp: 20.01.2020). Więcej o charakterystyce uczestników protestów Fridays for Future zob. S. Haunss, D. Rucht, M. Sommer, S. Zajak, „Germany”, w: M. Wahlström, P. Kocyba, M. De Vydt, J. de Moor (red.), *Protest for a Future: Composition, Mobilization and Motives of the Participants in Fridays for Future Climate Protests on 15 March, 2019 in 13 European Cities*, Technische Universität Chemnitz 2019, https://www.tu-chemnitz.de/phil/iesg/professuren/klome/forschung/ZAIP/Dokumente/Protest_for_a_future_GCS_Descriptive_Report.pdf (dostęp: 20.01.2020).

¹⁵ J. Gotkowska, „Niemiecko-amerykańskie spory o bezpieczeństwo. Konsekwencje dla wschodniej flanki”, *Komentarze OSW*, 22 lutego 2019 r.

¹⁶ Celem inicjatywy jest: ochrona międzynarodowych norm, umów i instytucji; podjęcie aktywniejszych kolektywnych działań wobec nowych globalnych wyzwań oraz podniesienie efektywności

drugie, niemiecki rząd starał się dopasować do nowych realiów międzynarodowych, współpracując z jednej strony z kluczowymi sojusznikami – USA i Francją, a z drugiej – broniąc *status quo* w relacjach z Chinami i Rosją.

USA – kontynuacja polityki przeczekania

Rok 2019 stanowił kontynuację polityki przeczekania RFN wobec USA, która polegała na unikaniu napięć i deklarowaniu gotowości do dialogu, przy jednoczesnym braku ustępstw w kwestiach będących przedmiotem sporu z administracją Donalda Trumpa. Z perspektywy Niemiec najpoważniejszym wyzwaniem pozostają zarzuty USA dotyczące asymetrii w relacjach handlowych (w 2018 r. USA wciąż zajmowały pierwsze miejsce wśród państw, z którymi Niemcy notowały największą nadwyżkę w relacjach handlowych – 48,8 mld euro) i stosowanie przez Stany Zjednoczone narzędzi protekcyjnych w celu jej ograniczenia¹⁷. Największe obawy RFN budziła groźba objęcia amerykańskimi cłami unijnych koncernów motoryzacyjnych w reakcji na spór między UE a USA o niezgodne z zasadami WTO finansowanie firm Boeing i Airbus¹⁸. Stanowiłoby to poważny problem dla niemieckich firm motoryzacyjnych – jednej z głównych branż przemysłu RFN, dla którego USA pozostają największym odbiorcą¹⁹. Wyzwaniem pozostawał również amerykańsko-chiński spór gospodarczy, który zagrażał stabilności światowego handlu i osłabieniem gospodarki Chin, największego partnera handlowego RFN (w 2018 r. obroty handlowe z Państwem Środka sięgnęły 199 mld euro)²⁰. Dlatego deeskalacja tego konfliktu w wyniku podpisania 15 stycznia 2020 r. wstępnej umowy handlowej przez prezydenta Donalda Trumpa i wicepremiera Chin Liu He została pozytywnie oceniona przez RFN²¹.

Drugim punktem rozbieżności w relacjach amerykańsko-niemieckich pozostaje polityka bezpieczeństwa. Od 2016 r. prezydent USA stale krytykuje Niemcy za utrzymywanie poziomu nakładów na obronność poniżej 2% PKB. Projekt niemieckiego budżetu nie wskazuje, aby miało się to zmienić – w 2020 r. wydatki na

instytucji międzynarodowych, zob. *What is the „Alliance for Multilateralism”?*, <https://multilateralism.org/the-alliance/> (dostęp 21.01.2020).

¹⁷ *Rangfolge der Handelspartner im Außenhandel der Bundesrepublik Deutschland*, Destatis, 1 listopada 2019 r., s. 2, https://www.destatis.de/DE/Themen/Wirtschaft/Aussenhandel/Tabellen/rangfolge-handelspartner.pdf?__blob=publicationFile (dostęp: 21.01.2019).

¹⁸ Ostatecznie USA zdecydowały się nałożyć taryfy m.in. na produkty lotnicze, sery, oliwę, wino, owoce morza, zob. Federal Register, Vol. 84, No. 196, 9 października 2019 r., https://ustr.gov/sites/default/files/enforcement/301Investigations/Notice_of_Determination_and_Action_Pursuant_to_Section_301-Large_Civil_Aircraft_Dispute.pdf (dostęp: 21.01.2020).

¹⁹ W 2018 r. niemiecki przemysł motoryzacyjny wyeksportował na rynek amerykański 27% samochodów i części samochodowych, za: *Die Automobilindustrie in Deutschland 2018. Umsatz- und Beschäftigungsentwicklung, wichtigste Auslandsmärkte*, Ernst & Young, luty 2019, s. 10.

²⁰ *Rangfolge der Handelspartner...*, op. cit.

²¹ Bundeswirtschaftsminister Peter Altmaier zur Unterzeichnung des Teilabkommens durch die USA und China, Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, 16 stycznia 2020 r., <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Pressemitteilungen/2020/20200116-zitat-altmaier-zum-unterzeichneten-teilabkommen-usa-china.html> (dostęp: 21.01.2019).

Bundeswehrę mają wzrosnąć do 45,1 mld euro (wobec 43,2 mld euro w 2019 r.) i osiągnąć poziom 1,35% PKB. Jednocześnie plany finansowe rządu zakładają spadek nakładów na obronność do 1,25% w 2023 r. Oznacza to, że budżet Bundeswehry nie osiągnie poziomu wydatków rządu 2% PKB do 2024 r., do czego rząd RFN zobowiązał się podczas szczytu NATO w 2014 r. W efekcie niemiecka armia będzie nadal stawić czoła problemom z modernizacją oraz zwiększaniem liczebności armii²². W reakcji na niemieckie plany budżetowe w sierpniu 2019 r. amerykańscy ambasadorowie w Niemczech i w Polsce zasugerowali przeniesienie amerykańskich żołnierzy stacjonujących w RFN do Polski²³.

W grudniu 2019 r. weszły w życie amerykańskie sankcje, które objęły firmy układające gazociąg Nord Stream 2, co zostało skrytykowane przez rząd RFN. Jego przedstawiciele nie poparli jednak pomysłu zastosowania wobec Stanów Zjednoczonych sankcji odwetowych²⁴. W celu załagodzenia napięć w tej kwestii RFN podtrzymuje decyzję o budowie terminali LNG dla importu gazu, m.in. z USA. W czerwcu 2019 r. Bundesrat zatwierdził regulacje ułatwiające ich budowę²⁵. Elementem, który w dużym stopniu może negatywnie wpłynąć na relacje niemiecko-amerykańskie, jest kwestia budowy niemieckiej sieci 5G. W październiku rząd RFN przedstawił projekt ustawy w sprawie standardów bezpieczeństwa jej budowy, dopuszczający udział firm Huawei i ZTE. Oznacza to, że rząd Niemiec zignorował amerykańskie ostrzeżenia dotyczące ryzyka wykorzystania infrastruktury obu chińskich koncernów przez ChRL do prowadzenia działalności szpiegowskiej na terenie RFN. Istnieje również poważna groźba, że wejście w życie ustawy w obecnym kształcie doprowadziłoby do zawieszenia amerykańsko-niemieckiej współpracy wywiadowczej, co sygnalizował m.in. Richard Grenell, ambasador USA w RFN²⁶.

Niemcy pozostają również krytyczne wobec amerykańskiej polityki na Bliskim Wschodzie. W lipcu 2019 r. rząd Angeli Merkel ostatecznie nie zgodził się na wysłanie żołnierzy wojsk lądowych do Syrii i przedłużenie misji komponentu lotniczego w ramach międzynarodowej operacji przeciwko tzw. Państwu Islamskiemu. Miesiąc później RFN odrzuciła amerykańską prośbę dotyczącą udziału Bundeswehry w międzynarodowej operacji w cieśninie Ormuz, opowiadając się za wysłaniem w ten obszar misji europejskiej²⁷. Eskalacja konfliktu między USA a Iranem po zabiciu irańskiego generała Kasema Sulejmaniego w amerykańskim ataku lotniczym nie

²² J. Gotkowska, „Niemieckie wydatki na obronność – narastający problem w NATO”, *Komentarze OSW*, 27 marca 2019 r.

²³ Eadem, „Niemiecka dyskusja o wojskach amerykańskich w Polsce”, *Komentarze OSW*, 19 sierpnia 2019 r.

²⁴ M. Kędzierski, „Niemcy: ostre reakcje na sankcje wobec Nord Streamu 2”, *Analizy OSW*, 23 grudnia 2019 r.

²⁵ „Bundesrat gibt grünes Licht für Förderung des Baus von Flüssiggas-Terminals”, *Die Welt*, 7 czerwca 2019 r., <https://www.welt.de/newsticker/news1/article194944629/Parlament-Bundesrat-gibt-gruenes-Licht-fuer-Foerderung-des-Baus-von-Fluessiggas-Terminals.html> (dostęp: 30.01.2020).

²⁶ K. Popławski, „Niemcy otwarte na udział koncernu Huawei w 5G”, *Komentarze OSW*, 23 października 2019 r.

²⁷ J. Gotkowska, „Niemiecka dyskusja...”, op. cit.

wpłynęła na decyzję RFN o pozostaniu przy porozumieniu nuklearnym z Iranem²⁸. Reakcją USA na stanowisko RFN była jednak groźba nałożenia ceł w wysokości 25% na samochody i części samochodowe wyprodukowane w UE²⁹.

Mimo wielu kwestii spornych USA pozostają dla RFN kluczowym sojusznikiem. Po pierwsze, Stany Zjednoczone są nadal największym odbiorcą niemieckiego eksportu, którego wartość w 2018 r. wyniosła ponad 113 mld euro (8,6% całego eksportu RFN)³⁰. Niemcy są również uzależnione od wielu amerykańskich technologii, np. zdominowanej przez USA sieci SWIFT niezbędnej do dokonywania płatności elektronicznych między instytucjami finansowymi czy usług IT oferowanych przez amerykańskie koncerny. Po drugie, sojusz z USA i wspólne członkostwo w NATO stanowią niezmiennie fundament polityki bezpieczeństwa RFN. Utrzymywanie na jej terytorium baz, infrastruktury wojskowej, broni atomowej oraz stacjonowanie 35 tys. żołnierzy US Army pozwala Niemcom cieszyć się szczególnym statusem wśród sojuszników USA. Stanowi to solidną gwarancję bezpieczeństwa – istotną w obliczu problemów Bundeswehry.

Francja – napięcia w tandemie

Wątpliwości co do roli NATO w niemieckiej polityce zagranicznej nie pozostawiło stanowisko rządu Merkel wobec słów prezydenta Francji o „śmierci mózgowej NATO”³¹. 7 listopada 2019 r. minister obrony RFN Kramp-Karrenbauer potwierdziła priorytetowe znaczenie Sojuszu Północnoatlantyckiego i relacji z USA dla bezpieczeństwa RFN³². Od opinii Macrona na temat NATO wyraźnie odcięła się również kanclerz Merkel³³, a minister spraw zagranicznych Heiko Maas stwierdził: „Podważanie NATO byłoby błędem. Bez Stanów Zjednoczonych ani Niemcy, ani Europa nie będą w stanie efektywnie się bronić”³⁴. Stanowisko RFN wobec słów prezydenta Francji było również wyraźnym sygnałem, że rząd Angeli Merkel, choć popiera rozwijanie unijnej polityki bezpieczeństwa, to traktuje ją jako katalizator pogłębiania

²⁸ A. Hellemann, R. Eichinger, B. Stritzel, „Die Konferenz kann ein erster Schritt zu einem Frieden für Libyen sein”, *Bild am Sonntag*, 19 stycznia 2020 r., <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/maas-bams/2294106> (dostęp: 23.01.2020).

²⁹ P. Wintour, „Germany confirms Trump made trade threat to Europe over Iran policy”, *The Guardian*, 16 stycznia 2020 r., <https://www.theguardian.com/world/2020/jan/16/iran-says-it-is-enriching-more-uranium-than-before-nuclear-deal> (dostęp: 23.01.2020).

³⁰ *Rangfolge der Handelspartner...*, op. cit.

³¹ „Emmanuel Macron in his own words (English)”, *The Economist*, 7 listopada 2019 r., <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-in-his-own-words-english> (dostęp: 23.01.2020).

³² Rede der Ministerin an der Universität der Bundeswehr München, Bundesministerium der Verteidigung, 7 listopada 2019 r., <https://www.bmvg.de/de/aktuelles/rede-der-ministerin-an-der-universitaet-der-bundeswehr-muenchen-146670> (dostęp: 22.01.2020).

³³ Pressekonferenz von Bundeskanzlerin Merkel und Nato-Generalsekretär Jens Stoltenberg, Bundeskanzleramt, 7 listopada 2019 r., <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/pressekonferenz-von-bundeskanzlerin-merkel-und-nato-generalsekretar-jens-stoltenberg-1689810> (dostęp: 22.01.2020).

³⁴ H. Maas, „Wir wollen Und brauchen die NATO”, *Der Spiegel*, 10 listopada 2019 r., <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/heiko-maas-sicherheit-fuer-europa-gastbeitrag-des-bundesaussenministers-a-1295735.html> (dostęp: 22.01.2020).

integracji europejskiej i wzmacnianie europejskiego filaru NATO. Jednocześnie rząd CDU/CSU-SPD jest sceptycznie nastawiony do francuskiej wizji „autonomii strategicznej”³⁵ mimo werbalnego poparcia Merkel dla utworzenia „europejskiej armii”³⁶.

Europejska polityka bezpieczeństwa jest jednym z przykładów tego, że od objęcia funkcji prezydenta Emmanuelowi Macronowi nie udało się przekonać kanclerz Merkel do porzucenia inkluzyjnego podejścia do integracji europejskiej na rzecz modelu „Europy wielu prędkości”. Do oczekiwanego przez Francję przełomu nie doprowadził traktat z Akwizgranu zawarty 22 stycznia 2019 r. Pomimo deklaracji o gotowości do podejmowania nowych inicjatyw integracyjnych w obliczu brexitu w dokumencie zabrakło przełomowych projektów³⁷. Do zmiany stanowiska RFN nie doszło również po rozsadach w kierownictwie niemieckiej chadecji. W manifestie opublikowanym w marcu 2019 r. AKK podkreśliła szczególną rolę państw narodowych oraz zasady pomocniczości³⁸, co było odpowiedzią na wizję „Odrodzenia UE” proponowanego kilka dni wcześniej w manifestie Emmanuela Macrona³⁹.

Pierwszym sygnałem zmiany było początkowe poparcie Francji dla objęcia zasadami Trzeciego Pakietu Energetycznego podmorskich gazociągów, co zagrażałoby opłacalności budowy Nord Stream 2⁴⁰. Ostatecznie przedstawicielom RFN i Francji udało się wypracować kompromis korzystny z perspektywy Berlina. Pozwoli on Niemcom, jako państwu, w którym znajduje się pierwsze połączenie infrastruktury Nord Stream 2 z systemem przesyłu gazu w UE, kontrolować wdrażanie unijnych przepisów⁴¹. Dopiero zablokowanie przez Emmanuela Macrona kandydatury Manfreda Webera, polityka CSU oraz przewodniczącego europejskiej Partii Ludowej, na stanowisko przewodniczącego KE, pokazało wyraźnie, że ochłodzenie w relacjach francusko-niemieckich to coś więcej niż jedynie „różnice w mentalności” i rozumieniu swoich ról, co sugerowała Merkel⁴². Tym samym prezydent postawił w trudnej sytuacji samą kanclerz. Z jednej strony odrzucenie kandydatury Webera wiązało się z zakwestionowaniem popieranej przez RFN zasady „kandydatów wiodących” (niem. *Spitzenkandidaten*). Z drugiej akceptacja niemieckiej

³⁵ J. Gotkowska, „W stronę sojuszu wojskowego? Perspektywy europejskiej unii bezpieczeństwa i obrony”, *Raport OSW*, listopad 2019 r., s. 18–19.

³⁶ E. Brattberg, T. Valášek, *EU Defense Cooperation: Progress Amid Transatlantic Concerns*, Carnegie Endowment for International Peace, 21 listopada 2019 r.

³⁷ L. Gibadło, Ł. Jurczyszyn, „Traktat z Akwizgranu: niemiecko-francuski sygnał dla UE”, *Komentarz PISM*, 24 stycznia 2019 r.

³⁸ S. Płóciennik, „Chadecja Europa: wizja integracji według Annegret Kramp-Karrenbauer”, *Biuletyn PISM*, 9 kwietnia 2019 r.

³⁹ E. Macron, „Na rzecz europejskiego Odrodzenia”, 4 marca 2019 r., <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2019/03/04/na-rzecz-europejskiego-odrodzenia.pl> (dostęp: 21.01.2020).

⁴⁰ L. Klimm, A. Mühlauer, „Und plötzlich ist Frankreich gegen die geplante Pipeline”, *Süddeutsche Zeitung*, 6 lutego 2019 r., <https://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/nord-stream-frankreich-russland-1.4318851> (dostęp: 29.01.2020).

⁴¹ A. Łoskot-Strachota, „Nowelizacja dyrektywy gazowej – unijne prawo problemem dla Nord Stream 2”, *Analizy OSW*, 21 lutego 2019 r.

⁴² A. Barker, V. Mallet, G. Chazan, „Franco-German tension complicates race for EU's top jobs”, *Financial Times*, 13 czerwca 2019 r., <https://www.ft.com/content/17e9d336-8cfa-11e9-a24d-b42f641eca37> (dostęp: 22.01.2020).

kanclerz dla kandydatury ówczesnej minister obrony Ursuli von der Leyen oznaczała zablokowanie Fransa Timmermansa, Spitzenkandidata europejskich socjalistów, wywołując krytykę SPD i nowe napięcia w ramach wielkiej koalicji⁴³. Kolejnym istotnym wydarzeniem na forum UE było zablokowanie przez Francję rozpoczęcia rozmów akcesyjnych Albanii i Macedonii Północnej z Unią podczas szczytu Rady UE w październiku 2019 r. Tym samym Francja zakwestionowała dotychczasową politykę bałkańską Niemiec i rolę RFN jako lidera polityki rozszerzenia⁴⁴. Krytykę Berlina budziło również podjęcie się przez Paryż roli lidera UE w relacjach z pozaeuropejskimi partnerami. Było to najbardziej widoczne na przykładzie zaproponowanego przez Macrona resetu w relacjach UE z Rosją⁴⁵.

Próbę wypracowania kompromisowych rozwiązań będzie stanowiła „Konferencja na temat przyszłości Europy” zaproponowana przez Francję i Niemcy. W listopadzie 2019 r. portal Politico poinformował, że inicjatywa ma być podzielona na dwie fazy. Pierwsza, planowana na luty 2020 r., dotyczy będzie funkcjonowania instytucji europejskich, a w szczególności kwestii wyboru urzędników stojących na ich czele. Druga, rozpoznająca się w lipcu 2020 r., skupi się na „politycznych priorytetach”. Do udziału w konferencji zaproszono państwa członkowskie, instytucje unijne oraz obywateli państw członkowskich UE⁴⁶.

Rosja i Chiny – prymat dialogu

W relacji z Rosją i Chinami celem RFN jest utrzymanie dialogu i współpracy, mimo że polityka obu państw stanowi coraz poważniejsze wyzwanie z punktu widzenia interesów Niemiec. O znaczeniu Rosji decyduje przede wszystkim rola gazu ziemnego w polityce energetycznej i klimatycznej rządu Angeli Merkel. Do 2022 r. RFN planuje zamknąć wszystkie elektrownie jądrowe, a do 2038 r. zaprzestać wytwarzania energii z węgla. Wobec problemów z pokryciem zapotrzebowania na energię elektryczną ze źródeł odnawialnych⁴⁷ alternatywą pozostaje gaz, którego Niemcy są największym konsumentem w UE⁴⁸. Dlatego niemiecki rząd popiera budowę Nord Stream 2, a jego stanowiska nie zmieniło objęcie projektu

⁴³ L. Gibadło, M. Szczepanik, „Konsekwencje wyboru Ursuli von der Leyen na przewodniczącą Komisji Europejskiej”, *Biuletyn PISM*, 22 lipca 2019 r.

⁴⁴ T. Żornaczuk, „Wyhamowanie rozszerzenia Unii Europejskiej na Bałkanach”, *Biuletyn PISM*, 21 listopada 2019 r.; L. Gibadło, „Perspektywy polityki RFN wobec Bałkanów Zachodnich”, *Biuletyn PISM*, 11 grudnia 2019 r.

⁴⁵ Ł. Jurczyszyn, „Ryzykowna strategia zbliżenia: Rosja w polityce zagranicznej Francji”, *Biuletyn PISM*, 24 października 2019 r.

⁴⁶ R. Momtaz, D.M. Herszenhorn, „Berlin and Paris outline plan for EU makeover”, Politico, 26 listopada 2019 r., <https://www.politico.eu/article/berlin-and-paris-outline-plan-for-eu-makeover/> (dostęp: 24.01.2020).

⁴⁷ J. Flauger, B. Fröndhoff, K. Knitterscheidt, K. Witsch, „Steigender Energiebedarf: Deutschland droht die Ökostrom-Lücke”, *Handelsblatt*, 6 stycznia 2020 r., <https://www.handelsblatt.com/unternehmen/energie/energie-steigender-energiebedarf-deutschland-droht-die-oekostrom-luecke/25385468-all.html> (dostęp: 29.01.2020).

⁴⁸ D. Dediu, M. Czajkowski, E. Janiszewska-Kiewra, „How did the European natural gas market evolve in 2018?”, McKinsey & Company, 15 kwietnia 2019 r., <https://www.mckinsey.com/industries/>

amerykańskimi sankcjami – podczas wizyty w Moskwie w styczniu 2020 r. kanclerz Merkel wyraziła przekonanie, że nie przeszkodzą one w zakończeniu projektu⁴⁹.

Kooperacja z Rosją jest również postrzegana przez RFN jako niezbędna do rozwiązania kryzysów międzynarodowych, a przede wszystkim konfliktu w Donbasie. Do przełomu nie doprowadził jednak pierwszy od trzech lat szczyt formatu normandzkiego zorganizowany w grudniu 2019 r. W czasie spotkania w Paryżu liderzy RFN, Francji, Niemiec, Rosji oraz Ukrainy nie osiągnęli porozumienia w żadnej z kluczowych kwestii dotyczących konfliktu⁵⁰. Efektem braku postępów jest kontynuowanie poparcia RFN dla utrzymania sankcji nałożonych na Rosję w związku z aneksją Krymu. Z perspektywy RFN Rosja jest również niezbędna dla stabilizacji sytuacji na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej. Wyrazem tego była koncentracja kanclerz Merkel podczas wizyty w Moskwie w styczniu 2020 r. na zakończeniu konfliktu w Syrii i Libii, wyeliminowaniu islamskiego terroryzmu oraz deeskalacji napięć w relacjach między Iranem a USA i ich sojusznikami w regionie⁵¹.

Prymat dialogu w relacjach z Moskwą sprawia, że Niemcy pozostają ostrożne w reakcji na politykę Rosji zagrażającą bezpieczeństwu NATO. Choć RFN wskazuje na Rosję jako stronę winną wygaśnięcia układu o zakazie rakiet średniego i pośredniego zasięgu (INF) w sierpniu 2019 r., to nie zaproponowała żadnej inicjatywy, która pozwoliłaby uniknąć powrotu do wyścigu zbrojeń, a także odpowiedzi na łamanie traktatu przez Rosję⁵². Do kryzysu w relacjach nie doprowadziło wydalenie w grudniu 2019 r. dwóch rosyjskich dyplomatów z RFN. Przyczyną było podejrzenie władz Rosji o zlecenie zabójstwa na terenie Niemiec Zelimchana Changozwilego (znanego jako Tornike K.) – Czeczena z gruzińskim paszportem, mającego uczestniczyć w wojnie w Czeczenii⁵³.

Schemat działania wobec Rosji powtarza się w polityce RFN w stosunku do Chin, co potwierdza stanowisko niemieckiego rządu w odniesieniu do budowy sieci 5G. Wstępna decyzja o umożliwieniu udziału w projekcie firmom Huawei i ZTE, mimo obaw o bezpieczeństwo państwa, jest w dużej mierze motywowana dążeniem do zapobieżenia pogorszeniu relacji z największym partnerem

oil-and-gas/our-insights/petroleum-blog/how-did-the-european-natural-gas-market-evolve-in-2018 (dostęp: 23.01.2020).

⁴⁹ Pressekonferenz von Bundeskanzlerin Merkel und dem Präsidenten von Russland, Wladimir Putin. Die Bundeskanzlerin, 11 stycznia 2020 r., <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/pressekonferenz-von-bundeskanzlerin-merkel-und-dem-praesidenten-von-russland-wladimir-putin-1711802> (dostęp: 22.01.2020).

⁵⁰ A. Legucka, D. Szeligowski, „Szczyt formatu normandzkiego bez postępu”, *Komentarz PISM*, 11 grudnia 2019 r.

⁵¹ Pressekonferenz von Bundeskanzlerin Merkel und dem Präsidenten von Russland, Wladimir Putin..., op. cit.

⁵² G. Gressel, „Russia, Germany, and the INF: Will Berlin break its silence?”, ECFR, 6 lutego 2019 r., https://www.ecfr.eu/article/commentary_russia_germany_and_the_inf_will_berlin_break_its_silence (dostęp: 22.01.2020).

⁵³ „Russland weist zwei Diplomaten aus”, Deutsche Welle, 12 grudnia 2019 r., <https://www.dw.com/de/russland-weist-zwei-deutsche-diplomaten-aus/a-51639471> (dostęp: 23.01.2020).

handlowym, z którym obrót w 2018 r. osiągnął wartość 199 mld euro⁵⁴. Decyzja rządu wywołała jednak ostry sprzeciw zarówno członków rządzących CDU i SPD, jak i partii opozycyjnych, który może doprowadzić do ostatecznego wykluczenia obu chińskich dostawców technologii 5G⁵⁵. Oprócz kwestii związanych z możliwym wykorzystaniem infrastruktury Huawei i ZTE do prowadzenia działalności szpiegowskiej przeciwnicy projektu ustawy wskazują, że byłoby to kolejne ustępstwo na rzecz rywala gospodarczego RFN. Po pierwsze, sektory rozwijane przez Chiny w ramach strategii „Made in China 2025” (m.in. automatyka przemysłowa, IT, przemysł motoryzacyjny i farmaceutyczny) oznaczają wzmocnienie firm konkurencyjnych dla niemieckich liderów takich jak Siemens czy BASF⁵⁶. Po drugie, choć ChRL wciąż należy do najważniejszych odbiorców niemieckiego eksportu, to właśnie z Państwem Środka RFN notuje największy deficyt handlowy (13,1 mld euro w 2018 r.)⁵⁷. Ryzyko dla niemieckiej gospodarki stanowi również wykupywanie przez podmioty chińskie niemieckich firm z branż wymienionych w strategii „Made in China 2025”. Jedynie w 2018 r. doszło do 35 transakcji na kwotę 10,7 mld euro⁵⁸.

Wzrost zależności niemieckiej gospodarki od Chin stwarza ryzyko wywierania presji politycznej na Niemcy. We wrześniu 2019 r. ambasador Chin w RFN Wu Ken wyraził niezadowolenie w związku ze spotkaniem ministra spraw zagranicznych Heiko Maasa z liderem protestów w Hongkongu Joshua Wongiem, a chiński MSZ wezwał niemieckiego ambasadora w Chinach na rozmowę w tej sprawie⁵⁹. Z kolei w reakcji na dyskusję o sieci 5G w RFN chiński ambasador stwierdził, że władze ChRL „nie będą ignorować” wykluczenia Huawei i ZTE, pośrednio wskazując na niemiecki przemysł samochodowy jako branżę, którą mogłyby dotknąć retorsje ze strony Państwa Środka⁶⁰.

* * *

Trzydzieści lat od zakończenia zimnej wojny Niemcy zbliżają się do nowego etapu – ery po zakończeniu trwających nieprzerwanie od 2005 r. rządów Angeli Merkel. Okres zawieszenia, który będzie trwał do czasu wyborów i wyłonienia nowego układu politycznego, nie wzmocni pozycji międzynarodowej RFN. Istnieją

⁵⁴ K. Popławski, „Niemcy...”, op. cit.

⁵⁵ S. Kegel, „Im Parlament wächst der Widerstand gegen Huawei”, Moz.de, 23 grudnia 2019 r., <https://www.moz.de/artikel-ansicht/dg/0/1/1774276/> (dostęp: 23.01.2020).

⁵⁶ M. Bogusz, „Made in China 2025”, *Za Wielkim Murem*, 7 czerwca 2018 r., <https://zawielkimmurem.net/2018/06/07/made-in-china-2025/> (dostęp: 25.01.2020).

⁵⁷ *Rangfolge der Handelspartner...*, op. cit.

⁵⁸ T. Mumme, „Investoren aus China kaufen immer weniger deutsche Firmen”, *Der Tagesspiegel*, 5 lutego 2019 r., <https://www.tagesspiegel.de/wirtschaft/studie-von-unternehmensberatung-investoren-aus-china-kaufen-immer-weniger-deutsche-firmen/23947848.html> (dostęp: 25.01.2020).

⁵⁹ „China droht Deutschland mit Konsequenzen”, Rp.Online, 12 września 2019 r., https://rp-online.de/politik/ausland/kritik-an-wong-maas-treffen-china-droht-deutschland-konsequenzen-an-und-bestellt-botschafter-ein_aid-45762949 (dostęp: 24.01.2020).

⁶⁰ „Streit um 5G und Huawei: China droht Deutschland – und der Autoindustrie”, *Business Insider Deutschland*, 15 grudnia 2019 r., <https://www.businessinsider.de/wirtschaft/streit-um-5g-und-huawei-china-droht-deutschland-und-der-autoindustrie/> (dostęp: 24.01.2020).

również obawy, że wobec postępującej fragmentaryzacji niemieckiej sceny politycznej politycy będą unikali podejmowania kontrowersyjnych decyzji, które miałyby negatywny skutek dla rezultatów wyborczych ich partii.

Niewykluczone jednak, że pogłębiająca się rywalizacja globalnych mocarstw zmusi Niemcy do szybszego podjęcia wyborów, które na nowo zdefiniują ich politykę zagraniczną. Przełom może stanowić ostateczna decyzja niemieckiego rządu w sprawie dopuszczenia chińskich firm do budowy sieci 5G. Pozwoli ona bowiem odpowiedzieć na pytanie, czy w imię interesów bezpieczeństwa RFN jest gotowa poświęcić korzyści gospodarcze. Wobec brexitu oraz aspirowania Francji do przejęcia roli nowego lidera UE wśród państw członkowskich narasta oczekiwanie, aby Niemcy przedstawiły własną wizję integracji europejskiej, uwzględniającą stanowiska wszystkich 27 państw. Dodatkowo RFN będzie musiała zmierzyć się z wyzwaniami globalnymi, które w coraz większym stopniu oddziałują na politykę wewnętrzną – zmianami klimatu, postępującym rozwarstwieniem społecznym i migracjami.

GERMANY: IN SEARCH OF A NEW MODUS OPERANDI

Thirty years after the fall of the Berlin Wall and the German reunification a year later, the Federal Republic of Germany is facing new challenges in internal and foreign policy. The main goal of this article is to describe the trends and key events shaping both these spheres. Firstly, the author describes the evolution of the German party system as well as the emergence of the climate policy as a key issue influencing voters' preferences. The second part of the article focuses on the way Germany is gradually adapting to new global realities in which globalization is accompanied by growing rivalry of global and regional powers. Following a two-way strategy, Angela Merkel's government tries, on the one hand, to protect the multilateral order and, on the other, to reconcile contradictory interests in relations with China and Russia while maintaining strategic alliance with France and the USA. In the meantime, Germany is awaiting a new political era after chancellor Merkel leaves office, which may prevent the Federal Republic from taking bolder steps in foreign policy until a new political constellation emerges. However, Brexit and the decision on Huawei and ZTE participation in building a German 5G network might speed up the process of defining the role of post-Merkel Germany in world politics.

Keywords: Germany, Angela Merkel, grand coalition government, European Union, NATO, United States, France, Russia, China

Słowa kluczowe: Niemcy, Angela Merkel, rząd wielkiej koalicji, Unia Europejska, NATO, Stany Zjednoczone, Francja, Rosja, Chiny